

Путописне белешке и записи

*Прави путници су једино
они што због путовања
увек иду на пут...*

Бодлер

...Изгуби пут ако путовању смета...

Б. Миљковић

Путовање је својеврсно трагање за сазнањем, за неком вишом истином, за собом. Оно је и израз хтења за унутрашњим променама, потреба за новим, неочекиваним⁶⁹² открићима, духовним продорима, искуствима, виђењима и доживљајима света.⁶⁹³ За млађе је вид образовања а за старије део обогаћеног искуства.

Путопис, па и путописна белешка,⁶⁹⁴ коју повремено ствара Димитријевић, је књижевно-публицистичка врста у којој писац износи своје утиске и виђења о земљама кроз које путује; и при том слободно и креативно транспонује и описује што је доживео, уз прожимање детаљима и освртом на оно савремено, али и на прошла збивања, или пак излаже стручан опис одређених појава, као што то чини Милан и неки други астрономи. Путопис и белешка са путовања не садрже само набрајање онога што је успут виђено, већ и одређен став и гледиште према свету и животу, друштвено-историјским, гео-политичким, културним, сазнајним, емоционалним, естетским и другим аспектима. У њима су изложена сваковрсна запажања,

⁶⁹² "Ако се не надаш неочекиваном, открити га нећеш, јер га је тешко пронаћи" – Хераклит.

⁶⁹³ Живот у поезији и поезија путовања су најлепши дар који човек себи чини, дар природе и духа; то је суочавање са стварношћу кроз унутрашње просветљење. Поезија путовања налаже страсну тежњу ка личној, лирски осмишљеној истини, бистрој интелектуалној и сазнајној светлости, и то кроз Лепоту и подстицајну умност спознаје.

Путовање светом, али и по личним, унутрашњим микрокосмичким просторствима, тежња је да се сазнаје, да се виде земље, упознају људи, народи, разнолики предели и да се човек ослободи сваковрсних предрасуда... А путописи онда могу да буду нека врста романа душе и онога што је опажено, проживљено и забележено оком духа камере. – Н. Цветковић, *Видови поетике путовања*, у књизи *Росија*, стр. 102-106.

⁶⁹⁴ Бројни теоретичари путопис жанровски сврставају међу књижевно-научне врсте и публицистику. Међу њима посебно место има путопис који је по времену настанка врло стар, док је путописна белешка, са студијским елементима, новијег времена.

различити сусрети, субјективна промишљања, етнолошки, фолклорни и други подаци и карактеристике одређеног подручја.⁶⁹⁵

Путописци и аутори путештвених белешки, друмовници и ходољупци су најчешће, попут Димитријевића, велики радозналци, немирници, неспокојници, истраживачи незнаног, научници, студијски посленици и други. Они записују своје успутне опсервације, утиске, евентуална открића, занимљиве дијалоге, симболичне слике, узредне медитације, оно што виде и чују и сл. и то без већих амбиција.

Милан је у раној младости, и касније, врло радо читао путописну литературу. У школским данима чак и систематичније, поред осталог и захваљујући бакиним указивањима, очевим упутствима, и личном интересовању за класике ове врсте књижевне, публицистичке и репортерске стваралачке активности, која га је привлачила извесним авантуристичким и егзотично-питореским појединостима.

После упознавања са једним подужим, до најситнијих појединости испланираним путовањем, питамо Милана када је почео да чита путописну литературу и коју?

- У богатој библиотеци мога оца, још док сам био дете, проналазио сам и са уживањем прочитавао путописе на руском језику; пре свега текстове Хенрија Стенлија, који је боравио у Конгу; Норденшелда о његовој експедицији на Северном полу... А користио сам сличну изворну литературу и из Библиотеке „Вук Караџић“, која је у суседству, сећа се Милан тих првих изазовних путописних књига, које су побуђивале његову живу имагинацију.

- Осим тога, отац Сергије и мајка Нада, имали су обичај, када се врате са неког пута из иностранства, да дуго и детаљно причају о њему, показујући импозантан број разгледница и проспеката које су донели са собом. То је све подстицало и разгоревало моју машту, велику жељу и жеђ за путовањима.

Пошто је сам кренуо у ране, младалачке путештствене и туристичке обиласке, почео је да се припрема за то, по угледу на оца Сергија и неке пријатеље. Спремајући се, на пример, за систематске обиласке Београда и Лесковца, касније Париза, користио је различите изворе који су му били приступачни: од књига и текстова из очеве библиотеке, преко приручне енциклопедијске и друге одговарајуће историјске грађе, па све до репортерско-путописних чланака, записа и бележака.

У његовим дечачким данима о свему овоме остављао је писане трагове, назнаке, скице, картографска учртавања и одговарајуће папире, што се може и проверити, у делу очеве и његове личне архиве.

Када је реч о путописним белешкама, репортерским записима и знацима у писмима и другде, као и смислу детаљнијег упознавања Лесковца и околине, Милан је, као и аутор овога текста, имао велики узор у родитељу Сергију Димитријевићу. Скоро све оно што пише о оцу, у почетном

⁶⁹⁵ Н. Цветковић, *Путопис као књижевно-публицистички жанр*, Белешке са предавања из предмета "Креативно писање, читање и интерпретација", Факултет за културу и медије, Мегатренд универзитет Београд, 2007.

делу предговора за књигу *Писма из Холандије*,⁶⁹⁶ у великој мери може да се односи и на њега самог. Од раног детињства, испољавао је велико и помало усплахирено, па и пожртвовано, интересовање за обилазак и упознавање Београда, завичаја и ближе околине, касније Француске и великих европских метропола. Према ваљано и до у детаље разрађеном плану походио је онда све значајније објекте, културно-историјске знаменитости, важнија културна стетишта и установе, археолошка и друга налазишта, цркве, манастире итд.

Милан је, попут оца Сергија, у време одлазака на летовање са родитељима и сестрама, настојао да туристички, али и историјски-сазнајно, упозна Србију, Македонију, а потом и целу Југославију. Често су породично летовали у Охриду, па је то била прилика да детаљније види све знаменитије цркве, да посети оближњу Стругу и друга околна месташца; а отац, који је из нумизматичких разлога обилазио кујунџијске и друге одговарајуће занатске радње, повремено га је водио са собом, што су му биле врло драге "експедиције", како их је називао.

Прве озбиљније путописне белешке и назнаке, фрагментарне природе, налазимо у писмима и преписци. Имао сам могућности да остварим увид у нека од тих писама, поједина и да делимично обрадим, управо са путешественог становишта. Најзанимљивија су она из Медона крај Париза, из новембра и децембра 1978. године, која сам разматрао углавном по хронолошком редоследу, онако како сам их добијао од самог Милана,⁶⁹⁷ потом нека из 1980. године и потоњег периода (1981, 1982) из других градова и простора. У њима се, поред историјско-географских и информативних указивања, провлаче репортерска, лирска и друга запажања.

У обимној библиографији научних радова Милана С. Димитријевића, један мали одељак посвећен је *Путописним белешкама*. Првих неколико фрагмената објављени су у другој половини 90-тих година двадесетог века, у мало тиражној публикацији *Информације*, ротари клуба "Београд", а само један, почетком новог миленијума у *Билтену*, и то поново ротари клуба "Београд – Стари град". Чињеница да су објављени у мало специфичној публикацији *Информације* ротари клуба, донекле упућује на њихов информативно-сазнајни, делимично студијско-инструктивни карактер, са више историјских и географских, на моменте стручно-астрономских, документаристичких и других појединости. Аутор очигледно није имао већих књижевно-путописних и медитативних па и уметничких амбиција, иако се кроз поједине прилоге провлаче и допадљиви лирски елементи као и лепо репортерски и журналистичко-публицистички детаљи. Текстови су донекле прилагођени природи публикације и њеним особенијим захтевима, без већих поетских излета и субјективног лиризма, који иначе није далек и стран *песнику* Димитријевићу, окренутом космичким темама и мотивима у лирици,⁶⁹⁸ или васионској симболици, када пише о нумизматичким делима

⁶⁹⁶ Сергије Димитријевић, *Писма из Холандије*, стр. 5-7.

⁶⁹⁷ Тако су, на пример, међу писмима из Медона, упућеним новембра месеца, укључена и два нарочито путописно занимљива од 5. XII 1978. и 12. XII 1978.

⁶⁹⁸ М. С. Димитријевић, *Песме*.

свога оца,⁶⁹⁹ као и о астро-песништву својих колега који стварају стихове,⁷⁰⁰ укључујући ту и коментаре прилога за рубрику "Мало поезије", коју је годинама успешно неговао у часопису *Васиона*, одакле је делимично проистекла поменута антологија *Космички цвет*.⁷⁰¹

У *Путописним белешкама*, како их сам скромно именује, пише о малој, али стратешки, историчко-географски важној *стени* – земљи Гибралтар, која се пешице, ходољубиво може обићи; потом о плимским таласима од 10 метара и осеки у месту Мон Сен Мишел, што обалу океана помера за више од 16 км, уз одговарајућа стручна астрофизичка и друга тумачења; а посебно о чарима и лепотама Канарских острва.

У почетној реченици прве путописне белешке о Гибралтару Димитријевић истиче да су за ову *стену* битна два фактора: *облик* и *стратешки положај*.⁷⁰² Знање о облику, овде је у непосредној вези са стратешким моментом и слојевитом симболиком "живе" стене велике потенцијалности, у контроли 32 км широког мореуза између Европе и Африке. А у историју археологије је ушла као склонитељско место каменитих пећина где је "пронађена прва лобања Неандерталског човека".

Пошто је у уводном приступу изнео неколико важних историјских и једну мало пикантну архео-антрополошку појединост, аутор Димитријевић се, као зналац класичних и других језика, упушта у занимљива етимолошка разматрања и допадљиву афористику. Феничани су ову стену стаситог облика звали Калпе, од феничанског глагола *kalf* – издубити, због њених пећина, тумачи он корен и основно значење речи. Даље, настоји да скрене пажњу на изван историјски развој, указујући на промене у форми и значењу, у разним раздобљима и фазама, у другим језицима, враћајући се на понајстарију познату основу – на етимон.⁷⁰³ "Ушла је и у римску сентенцу *Nes plus ultra* (Не даље с оне стране), са значењем *Кренеш ли даље идеш у сопствену пропаст*, додаје овај зналац максима, које уме да употреби, на најбољем месту; и то не само у овом случају, већ и у другим списатељским, приказивачким и разговорним приликама.

Овај љубитељ историографије ("од оца је остануло сину"), и историчар науке, посебно астрономије, у којој је створио широку основу – довољну за изучавање у једној будућој докторској дисертацији - обраћа пажњу друштвено-историјским и борбено освајачким аспектима. И њих доводи у везу са пореклом значења и именовањем. Арапи су 711. године били спремни за освајање Иберијског полуострва, пише Милан и помиње војсковођу Тарик Ибн Заједа, који се управо тада искрцао на јужној страни. Име Гибралтар настало је од арапске речи Цебел Тарик, што значи Тарикова

⁶⁹⁹ М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, Зборник радова Конференције "Развој астрономије код Срба", Београд, 2007, стр. 461-476.

⁷⁰⁰ На пример, бугарски астроном Милчо Цветков.

⁷⁰¹ М. С. Димитријевић, *Космички цвет* – Антологија песама о космосу.

⁷⁰² М. С. Димитријевић, *Гибралтар – земља која се може обићи пешке*, „Информације“, 1. фебруар 1996, стр. 4-5.

⁷⁰³ Грци су је звали *Херкулови стубови*, а стари Римљани *Mons Calpe*.

планина, прецизира аутор, обраћајући се историјским и творбено-значањским детаљима, који су могли бити занимљиви члановима Ротари клуба.

У наставку, Димитријевић се осврће на историју оснивања града, његов изглед, зидине и замак,⁷⁰⁴ па на даља освајања, ратове, свађе и нагодбе, уз занимљиве хералдичке и анегдотске детаље.⁷⁰⁵ Захваљујући енглеском посредовању, конфликт⁷⁰⁶ између Француске и Аустрије је решен тако што је Утрехтским миром Гибралтар "за увек постао драгуљ енглеске круне", па су га они и претворили у моћну и неосвојиву тврђаву. Имајући у виду слојевитост симболике стене, Димитријевић истиче да га становници обично зову "The Rock" - "Стена", а израз "As safe as the Rock" - "Сигуран као стена", постао је уобичајен. Аутору ове путописне белешке је добро знано да *стена* у традиционалној симболици означава стаменост, стабилност, поузданост. "Стена је такође снага, уточиште, крепост..."⁷⁰⁷

Прву половину ове путописне белешке, као што смо показали, чине углавном историјско-фактографски подаци, етимолошка и народска именована и афористичке назнаке које је Димитријевић издвојио и прикладно посложио, како жанровски ова скица и захтева. У том смислу она има сазнајни, историјски и сцијентистички значај; а делује и помало дидактички, јер преноси друштвено-историјска, географска, и друга знања.

У другом делу, пак, аутор Димитријевић прелази на излагање у првом лицу, пружајући субјективно виђење Гибралтара, у који је ушао пешке, ходољубиво, и исто тако га напустио. Као велепутник, са мало чуђења, у два маха пише како је прешао аеродромску писту што се налази иза граничног прелаза "и преко које пролази пут..." У завршном пасусу поново истиче како је Гибралтар напустио пешке, "преко јединствене аеродромске писте". А у самом наслову, такође, указује да је то *земља*⁷⁰⁸ *која се може обићи пешке*. И тако се сликовито затвара тај мало зачудни круг што је у знаку корачања. У томе има и неке суздржане симболике пешачког повратка, ходочасничког путовања у једно могуће средиште.

На том малом парчету енглеске цивилизације, што ће заокружујуће нагласити и у последњој реченици ("комадић енглеске цивилизације"), осетио

⁷⁰⁴ Град је основао 1160. године "Марокански калиф Абдул Мамен, опасавши га зидинама и украсивши га замком".

⁷⁰⁵ Изабела од Кастиље га је освојила ратним дејствима 1501. године и поклонила му "грб на коме су замак и кључ, пошто је *племенити град Гибралтар кључ Шпаније*".

⁷⁰⁶ У време рата за Шпанско наслеђе око њега су се свађали и отимали француски Филип Анжујски и аустријски надвојвода Карло, "претенденти на шпански престо".

⁷⁰⁷ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 157.

⁷⁰⁸ Овај наслов са заменицом у средини делимично асоцира на први путопис његова оца Сергија из Холандије: "Земља коју су људи створили" Појам земље као универзалног архетипа родности доминантан је у оба случаја. – С. Димитријевић, *Писма из Холандије*, стр. 29-37.

је *врело шпанско сунце*, које помиње већина путописаца,⁷⁰⁹ приликом дочаравања опште атмосфере. И као што обично чини, када је у далеком свету, купио је домаће новине да би видео "који проблеми интересују 30.000 становника *Стене*, користи и он израз што га за Гибралтар употребљавају и сами његови житељи. И одмах је кренуо да се освежи "у правом енглеском пабу", што је, такође, "комадић" поменуте цивилизације, и да прелиста новине. Ту додаје, као потврду мирног живота, што је скоро куриозитет: да "енглеске новине стижу са закашњењем од неколико дана..."

Највише лирски проживљеног има у опису Гибралтара и његове околине, посматраног са врха *Стене*. Димитријевић дочарава тај величанствени видик на мореуз, Алгезирас и Линеу, "који се цео може обухватити погледом", и што се донекле може обићи пешке, додајемо ми. "Јединствени доживљај представља шетња по врху гребена, међу топовима који, укопани у стену, контролишу овај стратешки важан пеостор".

А онда следи лепо пронађен детаљ о колонији мајмуна, који се можда и сам наметнуо, али је спретно анегдотски осмишљен, помињањем пророчанства. При силаску са прекрасног видиковца наилази се на "чувену колонију". Мајмуни ту слободно живе, навикнути на све, „тако да се крећете међу њима и колико они забављају вас толико и ви забављате њих“,⁷¹⁰ примећује духовито. Ту скреће пажњу на старо пророчанство које каже "да ће Енглези изгубити Гибралтар кад више не буде мајмуна на Стени".

На крају, сажето приказује унутрашњост Стене, која је прави подземни град, "са преко 40 километара путева", што ипак зачуђује, бар колико и пешачки прелаз преко аеродромске писте.

У путописној белешци *Мон Сен Мишел, место где плима и осека померају обалу океана 16 км*,⁷¹¹ скоро све је журналистички речено у самом наслову и уводним пасусима. Димитријевић прави разлику између плиме и осеке на просторима Медитерана и на обалама океана. Таласи плиме у неким заливским местима могу достићи висину већу од 10 метара. У том смислу посебно је карактеристичан Мон Сен Мишел што Милан приказује на особен начин преплићући информативно, историјско, легендарно и помало литерарно, уз извесну преминацију сазнајних чињеница. При том, на моменте прожима и спаја студијско и лирско-путописно, што је иначе тек делимично оствариво.

У почетном делу ове белешке, чију је природу доста тешко жанровски именовати, Димитријевић скоро студијски показује како настаје плима – тако што се на површини океана ствара једно испупчење, „према резултанти векторског збира гравитационих сила Месеца и Сунца, које се као плимски

⁷⁰⁹ На пример, Иво Андрић у запису *Шпанска стварност и први кораци у њој*, у књизи *Стазе, лица, предели*, Београд, 1965, стр. 167.

⁷¹⁰ Мајмуни, у симболици оличавају радозналост, али и безочност, као и злоћу и ниже инстинкте. У хришћанским представама, они су нешто ђаволско, ташто и похлепно, што се донекле може довести у везу са назначеном анегдотом.

⁷¹¹ *Информације Ротари клуба „Београд“*, 27. јун 1996, стр. 7.

талас лагано креће, изазивајући плимину када дође до обале“.⁷¹² А даље тумачи како се ствара мањи плимски талас, који надлази пола дана након основног, а најбоље се запажа када су плиме највеће.

У завршном делу Димитријевић указује на грандиозност плимског дејства, као манифестације силе гравитације у планетарним релацијама, за разлику од онога што се догађа на Земљи. И зналачки обраћа пажњу на Јупитер и сателит Ио, наглашавајући да поменута планета, плимским дејством, изазива највеличанственије вулканске ерупције у Сунчевом систему. Како је сателит Ио мали, па његова сила гравитације не може да задржи одговарајућу атмосферу,⁷¹³ он је губи. Пошто Јупитер има јако магнетско поље кроз њега се, приликом кретања ствара напонска разлика између сателита и површине планете. Услед тога између њих "долази до пражњења јачине до 5 милиона ампера", дочарава Милан тај деликатан и са литерарног становишта, поетски процес.

У последњем пасусу сликовито тумачи природу и карактер "звезданог канибализма“,⁷¹⁴ који се због претакања масе из једног система у други и плимског дејства, догађа и у случају блиских галаксија. И закључује да према тим деловањима сила природе "сва испољавања плимског дејства на земљи, заиста су само дечја играчка, упркос свој својој величанствениости".

Обратимо сада пажњу на историјско-легендарне, медитативне и литерарне аспекте ове Димитријевићеве путописне белешке, према којој су многи Мон Сен Мишел проглашавали "за осмо светско чудо". Ту је најлепши француски манастир, по оригиналности архитектуре, дивоти свога положаја, са пребогатом историјом. Прекрасном конструкцијом "прати облик острва урастајући у њега и крунишући га предивном црквом (13. век). Настао је у осмом веку, када се на том месту опату Оберу указао свети арханђел Михајло, те је ту основао првотну богомољу, која прераста у опатију; а у десетом веку, према овом Милановом приказању, моћ јој дају бенедиктинци. У време Стогодишњег рата "задобија бесмртну славу као једина тврђава на северу и западу Француске која никада није пала Енглезима у руке". Овај љубитељ и зналац историјских знаменитости, по личном виђењу, њен завичај пореди са Ченстоховом за Пољску. Потом бележи народну легенду према

⁷¹² Наш астроном и песник, у наставку објашњава како окретањем Земље око своје осе "центрифугална сила такође деформише површину океана. Док са оне стране Земље, где је основни плимски талас, доприноси његовој моћи и снази, са супротне, збирно гравитационо привлачење Месеца и Сунца смањује њену јачину, па је ово смањење највеће управо наспрот плимском таласу."

⁷¹³ Површина Иоа покривена је вулканима, језерима и рекама течног сумпора, као и адекватном атмосфером коју непрестано обнављају вулканске ерупције.

⁷¹⁴ Приликом плимског дејства, између две блиске звезде, догађа се да "врх плимског таласа на једној звезди дође у област где је гравитација друге јача, па материја са једне звезде почиње да прелази на другу."

којој је лично свети Арханђел бдио над његовим добром, па је Мон Сен Мишел постао место ходочашћа.⁷¹⁵

Након ових историјско-легендарних запажања следи врло експресивна поетско-путописна поента о космичкој силини стихије, са елементима рефлексивности: када се дође у тај град, опасан зидинама, стиче се "осећај као да је време стало". О времену се обично размишља као о току и непрестаном, незауостављивом протицању. Уколико је тако, питају се филозофи и поједини астро-песници, да ли се оно незауостављиво одлива из прошлости ка будућности, носећи нас снагом свога тока?⁷¹⁶ Са заустављеним временом, за нашег астронома, песника и ходочасника лепотама, догађа се изгледа моменат астралног просветљења и један вид духовно-васељенске довршености; или пак нешто као осећај безвремене егзистенције, у сучељењу са неодољивом силом природе.

После сугестивне метафоре о заустављеном времену, Димитријевић истиче да се управо на том месту може *доживети права снага елементарне стихије*, "када у јуну, у ноћи без месеца, уз хуку надлази океан који лагано дише и пред очима задивљеног гледаоца драматично мења видокруг..." У овој више поетској но учењачкој слици и визуелној представи, сажимају се неке мистериозне силе стихијности праисконских вода у надлажењу, животворног и универзалног ритма *дисања* природе и драматичног преобликовања видокруга. Тада доиста може изворно и непатворено да се умује: "Шта смо, где смо и куда идемо, да се медитира о величанствености Универзума и силама које владају у њему"; да се размишља о вишесмерној структури Космоса и начелима која уводе оовременски поредак, и о ирационалној нужности која без Бога влада оностраним. Да ли је космичко извориште у власти извесних закона природе, или Провиђења, Логоса? Овде песничко-путописни логос, постаје Мисао аутора Димитријевића и его овог приказивача, док начела из којих природно-стихијни догађаји еманирају, творе покретачке принципе васионе, што су у сагласју са самом душом Песника, и обрнуто.

Најобимнија Димитријевићева путописна белешка, из периода којим се бавимо, под насловом "Канарска острва", објављена је овога пута у *Билтену* ротари-клуба.⁷¹⁷ Она у основи садржи у себи све битне карактеристике претходних, које се односе на географско-историјске, етимолошке, информативне, астрономске и делимично литерарне видове, са

⁷¹⁵ Милан овде, у легендарно-поетском контексту, помиње поклич окупљања Јованке Орлеанке: "Сен Мишел и Монжуа"; и историографско-документаристички записује: "Филип Добри установљава 1469. године ред витезова светог Михаила, а и данас 70 општина у Француској носи име арханђела."

⁷¹⁶ "Да ли је добро о времену размишљати као о току?" пита се Сајмон Блекбурн и додаје: "Ако је тако, да ли оно тече из будућности у прошлост са нама усидреним као бродови усред реке, или плови из прошлости ка будућности, носећи нас са собом?" Он је, чини се склон да одбаци метафору временског тока. – С. Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, стр. 451.

⁷¹⁷ М. С. Димитријевић, *Канарска острва*, *Билтен*, Ротари клуб "Београд – Стари град", 8. VIII 2001, 3.

нешто више пејзажистичких, туристичких указивања, и мање медитативног. Недељу дана проведених у лепом друштву и студијском виђењу тамошњих важних астрономских институција,⁷¹⁸ пружиле су му могућности за пунији доживљај чари и дивота Канарских острва, него ли што је то успео путописно да изрази, оптерећен географско-историјским и уопште фактографско-документаристичким и другим појединостима. Уосталом, његове *путописне белешке* измичу уобичајеном жанровском одређењу путописа, што показује и сама поетолошка одредница,⁷¹⁹ и могу се третирати и као настојање да се створи специфичнији обликотворни модел који би укључио и студијске, научно-информативне елементе, у споју са изразитим друштвено-историјским или пак географским аспектима.

Разлог Димитријевићевог боравка у Институту за астрофизику Канарских острва, која приказује на свој начин, било је учешће на конференцији о праћењу гравитационих сочива.⁷²⁰ Помало обузет својим корисним открићем да је боље на Канарска острва запутити се из Беча, једним од свакодневних чартер летова, него из Београда или Будимпеште, уз неколико преседања и непотребних ноћења, он почетни део путописа посвећује управо тој чињеници, која, чини се, није била знана многима, чак ни неким туристичким посленицима. Међутим, то није могло измаћи нашем велепутнику, који вазда пажљиво истражује преко разних туристичких информатора, бедекера и сл. боље од неких професионалаца из одговарајућих агенција. У то смо се и лично уверили на заједничком туристичком путовању по нордијским земљама.

Већи део ове, за сада најопширније, путописне белешке Милан посвећује поменути историјским, климатским и туристичким аспектима, са бројним и прекобројним општијим фактографским детаљима, од којих су неки могли и да изостану, на рачун избирљивијих личних путописних осликавања. У средишту његове пажње је понајпре земљописно и природно-климатско ситуирање и карактерисање Канарског архипелага,⁷²¹ уз указивања на вулкане и њихове ерупције, што иначе може да привуче већу пажњу

⁷¹⁸ На Канарским острвима, према Димитријевићевој белешци, налазе се чак три астрономске установе: "Осим Института за астрофизику, у граду Ла Лагуна, у коме је Музеј космоса, на 2400 м налази се Опсерваторија Теиде (2400 м). На острву Палма, на његовом највишем врху Роке де лос Мућанос (2423 м) налази се Северна европска опсерваторија..."

⁷¹⁹ Под *белешком* се обично подразумева сажетији напис, који саопштава резултате истраживачког или студијског захвата, са новим појединостима, сазнањима, запажањима. Припада такозваној научној прози и основни јој је задатак да укратко информише о некој новини, важној појави, догађају и сл.

⁷²⁰ У питању су објекти што својим гравитационим пољем криве зраке светлости, попут оптичких сочива, тако да ове огромне космичке "лупе" омогућују да се боље проучи структура далеких објеката.

⁷²¹ Овај архипелаг се налази "у Атланском океану, 115 км од Марока и 1150 км од Шпаније, близу Ракове обратнице... Вечито (је) пролеће са средњим температурама од 19 °С зими, до 25 °С лети, тако да сезона купања траје целе године. Канарски архипелаг чине 7 већих острва подељена у две провинције..."

читалаца. Источну провинцију Гран Канарија, на пример, чини истоимено вулканско острво, и још два: "Ланцароте са невероватним и јединственим пејзажима и Фуертевентура са километрима пешчаних плажа". На западу је друга провинција Тенерифе са највећим острвом и вулканом Теиде. Ту су и Гомера и Палма, где је последња вулканска ерупција била 1971. године.

Након овога, Димитријевић прелази на занимљиве историјско-освајачке и етимолошке моменте, са указивањем на староседеоце Гуанче. При том истиче да Канарска острва помињу још стари Грци и Плиније,⁷²² а посећивали су их и бројни истраживачи,⁷²³ који су затекли народ што је себе звао Гуанчи.⁷²⁴ Године 1496. Алонсо Фернандез де Луго, као последње, освојио је највеће острво Тенерифе. Без ових острва, сматрају њихови житељи, Колумбо не би открио Америку, записује Милан, који следи историјске чињенице о његовим боравцима на Гран Канарији и Гомери, да би се 12. октобра исте године искрцао на Антилима, а 1498. открио делту Оринока, и 1502. нашао се на обали Хондураса.

Све ово била је нека врста пролога за шири осврт на прво и најзначајније туристичко место – Тенерифе – што на језику староседеоца значи: планина под снегом.⁷²⁵ Потом Милан приказује стару престоницу овог острва и њену историју, истичући да је Ла Лагуну основао Луго 1496. године. Древно језгро тог града сада је под заштитом Уједињених нација, као део светског културног наслеђа. Ту обраћа пажњу на пејзажистичке појединости и симболику јединственог канарског дрвета Драго. Описани предели су углавном пусти "са формацијама вулканског порекла и понеким кактусом и палмом"⁷²⁶... На путу смо видели и један прави вулкан (Гуимар) и много остатака токова лаве". А онда скреће пажњу на особенију покривену пијацу, са великим избором тропског воћа и поврћа. Напоменимо узгред да смо на заједничком путовању кроз Шведску, на пример, посебну пажњу посветили карактеристичним рибљим и другим пијацама.

Овде смо изложили само део путешествених захвата Милана С. Димитријевића, с намером да у некој другој прилици, шире захватимо његова несустала одисејска путовања, која су, овде у књизи, регистрована у *Попису путовања*.

Димитријевић разнородном и многоврсном природом својих интересовања унеколико надраста области астрономских наука, залазећи и у поетске сфере као лиричар, а у научним текстовима и студијско-

⁷²² Плиније их је назвао "Срећна острва"; а име Канари потиче од латинске речи *canis* – пас.

⁷²³ Од морепловаца помиње Ланселота Малочела коме острво *Lanzarote* дугује име. Жан де Бетанкур и Гадифер де ла Сал искрцали су се на Канаре 1402.

⁷²⁴ Тај народ је био у каменом добу. "Живели су у пећинама, носили одећу од козје коже и нису познавали текстил. Били су добри ратници и освајање Канара је текло острво по острво..."

⁷²⁵ Највећи врх је Теиде, вулкан висок 3718м, што је истовремено и највиши планински масив у целој Шпанији.

⁷²⁶ Пошто наш астроном и песник користи производе Калифорније фитнес, овде посебно бележи кактус нопал од кога се спрема препарат нопалин.

публицистичким прилозима, као и у популарним предавањима, превазилази уобичајене дисциплинарне поделе (историја науке, нумизматика, филозофија, социологија, организација и евалуација научног рада). Он је понајпре студијски истраживач и аналитичар у домену астрономије и физике, који се бави сагледавањем обухватних и сложених процеса у појединим подручјима поменутих области, тежећи ка могућој синтези; али и проучавалац слојевитих историјских токова и тенденција у природним наукама (развој астрономије код нас и у свету), истраживач научних идеја и филозофских промишљања у ранијим цивилизацијама, који смело залази у сцијентистичка, методолошка, друштвена, етичка и социо-политичка разматрања и преиспитивања.

Као полиглота (руски, француски, енглески, бугарски, италијански, а служи се шпанским и немачким) врстан је зналац појединости из историје и теорије уметности; зашао је и у област астроинформатике, и ту је на трагу будућности која је почела. Истовремено, критичар је догматских погледа и схватања, не само у домену савремених астрофизичких теорија, већ и у друштвеној пракси. Поседује конструктивно конципиран интелектуални, филозофски и уметничко-естетски програм и визију. Његову пажњу привлачи дезидеологизован приступ научном стваралаштву, где успешно неутралише трагове и наносе идеолошких тенденција ранијег периода, борећи се против непосреднијег мешања дневне политике у науку.

У песничком стваралаштву настоји да премаши тачку и ниво реалистичког и неореалистичког виђења стварности и да помало зађе „с ону страну“, после чега се лирске визије трансформишу у нове видове појавности; са уверењем да се поетска реалност, у класичном смислу, може увек изнова „произвести“, када се у бићу његовог песничког и научног дела догађа успешна симбиоза животно-стварносног, сцијентистичког и имагинативног.

Духовно обогаћен многобројним путовањима, заносним ходољубљем и скоро ненадмашним друмовништвом, оплемењује се сваковрсним доживљајима и информацијама и залази у сфере духовности што додирују, с једне стране оно што је етерично, а с друге, научно-сцијентистичко, избегавајући при том поједностављености, уз остајање у релацијама продубљеног научног приступа. У његовим путештвеним и поетским захватима самосвојна поетика и разуђена дијалектика путовања на трагу је обликовања нових интелектуално-спознајних продора, уз откривање извесних фигуралних значења. Милан, научно-историјским, поетским и путештвеним подухватима, преобликује креативну сензибилност у новостворену „митологију“ и симболику модерних астрономских виђења и неку врсту интермедијалног изражавања, што повремено постаје „материјал“ за сценско-визуелне серије и сценарија, и космичко-астрономска педагошко-популарна приказана. Поред тога, успешно дела и у области нових медија, клонећи се идеолошког заточништва у науци и гради нове, духовно-интелектуалне стратегије, у области научних истраживања и поетско-алегоричне и путописне сликовности. Димитријевић креативно прожима оно што је биће космичких, животних и природотворних догађања, са раскриљеним визијама долазећег, предочава корпус нових сазнања,

интерактивне духовне токове и процесе тежећи развојној промени, у смислу настајања нових вредности, уносећи оно што је одређена и осмишљена научно-визионарска, савремена поетска и путешествено-ходољубива концепција, те модеран мултимедијски приступ, укључујући и виртуелизацију извора података (виртуелне опсерваторије, библиотеке, базе података и центри за одговарајућу претрагу, као што је Виртуелни центар за атомске и молекуларне податке – европски пројекат на коме сарађује). Из свега изложеног може се закључити да је Милан С. Димитријевић изузетно марљив, плодотворан и подстицајан научник-истраживач, понесени песник и преводилац, размахнути европски велепутник, који успешно и креативно остварује своју судбину, на модеран ренесансни начин потврђујући се у више области и сфера духовности, дајући крупан и незаобилазан допринос научном, културно-уметничком животу и ширењу најновијих истраживачких резултата и достигнућа астрономије у нашој средини.